

Culemborg, 13 mei 2018

Tekst: Genesis 9: 18-27

Thema: 'Over een zoon en een dochter van Cham'

Voorganger: ds. Henri Veldhuis

Gemeente van onze Heer, Jezus Christus,

Wij kennen allemaal wel het tweede gebod van de Tien Geboden: dat we geen gesneden beelden mogen maken om die als afgodsbeelden te vereren. Tegelijk hebben we allemaal onze eigen beelden van God en Jezus, onze eigen godsbeelden, beelden die in de loop van je leven ook veranderen. Als kind had je andere godsbeelden dan wanneer je volwassen bent.

Het is dus op zich niet verkeerd om beelden te hebben van God of Jezus. We kunnen niet anders, en het is ook goed dat wij God ter sprake brengen in taal en symbolen. Het gaat alleen verkeerd, als we niet meer beseffen dat het allemaal beperkte, menselijke beelden zijn die wij projecteren op God.

Wanneer worden die beelden *afgodsbeelden*? Als wij denken daarin God vast te kunnen leggen, als we niet meer beseffen dat Hij onze beelden ver te boven gaat, en Hij zich altijd ook weer vrijmaakt van onze beelden; dat Hij zich *dóór* onze beelden heen telkens ook weer op een nieuwe, verrassende of kritische manier wil melden. Als het goed is, zijn onze beelden net zoals de glas-in-lood vensters van een kerk. Van buitenaf, vanuit den hoge, kan Gods licht er doorheen naar binnen vallen.

Eigenlijk geldt dat beeldverbod ook in het contact van mens tot mens. Gebaseerd op onze ervaringen met elkaar, al na de eerste ontmoeting, hebben we beelden van elkaar, positieve, negatieve, onzekere, of welke dan ook. Dat hoort bij communicatie tussen mensen, dat we taal en beelden maken en die uitwisselen. Die beelden zijn de indruk, die anderen op mij maken, maar tegelijk ook beelden die ik op anderen projecteer.

Wanneer gaat het vaak mis tussen ons? Wanneer we elkaar vastleggen in die beelden. Wanneer de ander geen kans meer krijgt om nieuw, verrassend of kritisch *dóór* onze beeldvorming heen te komen. Dan is die andere mens niet meer vrij, maar gevangen door mijn beeldvorming.

Hetzelfde doen we ook vaak met de bijbel, die net zoals alle boeken eigenlijk een heel weerloos boek is. Door opvoeding, traditie en onze persoonlijke geschiedenis hebben we allemaal zo onze eigen interpretaties en beeldvorming van bijbelverhalen. Dat kan niet anders, en dat is goed, - dat is communicatie tussen de bijbel en ons.

Maar het gaat mis, wanneer onze eigen interpretaties projecties worden waarin we die verhalen vastleggen, die hanteren als illustraties van onze eigen, eigenzinnige opvattingen, wanneer elke ketter zijn eigen letter heeft, en zo'n ketter zich voordoet als de beste gelovige, heel orthodox misschien wel.

Als we het woord van de bijbel vastleggen vanuit onze eigen traditie en belangen, is Gods Woord in de bijbel niet meer een *vrij* woord, kan het niet meer openbaring zijn, - kan het ons niet meer verrassen of ter discussie stellen. - Nou, vanmorgen hebben we zo'n verhaal, uit Genesis 9, dat eeuwenlang gevangen is geweest, dat eeuwenlang zó is gelezen door blanken mensen, dat ze daarmee hun onderdrukking van zwarte slaven konden rechtvaardigen.

Vanaf ca. de zevende eeuw na Christus tot de generatie van mijn ouders, is dat een soort standaarduitleg geworden van de vloek die door God wordt uitgesproken over Cham. Cham zou de stamvader zijn van zwart Afrika, en sindsdien zijn de Afrikaners terecht de knechten of slaven van de andere volken, die zouden zijn voortgekomen uit Sem en Jafeth.

Hoe deze uitleg in de loop der eeuwen is ontstaan, zowel in de joodse als de christelijke traditie, is een verhaal apart, maar als je de tekst nu leest, dan denk je: Hoe is het mogelijk dat we met zo'n verhaal de slavernij hebben goedgepraat? Laten we nu eens proberen dat verhaal opnieuw en onbevangen lezen, al is dat juist vaak moeilijk voor ons: de bijbel, God en elkaar nieuw en onbevangen tegemoet treden.

De zondvloed is inmiddels voorbij. De mensheid krijgt een nieuwe kans te leven op aarde naar Gods bedoeling. Noach en zijn gezin, waaronder zijn drie zonen Sem, Cham en Jafeth, krijgen de opdracht van de Schepper die Adam en Eva ook al hadden gekregen, om zich te vermenigvuldigen en de aarde opnieuw te bevolken.

Vol verwachting kijken we of die nieuwe mens onder Gods regenboog inderdaad tot bloei zal komen in vrede en waarheid. Maar ach, dat valt tegen. Het eerste wat ons van Noach verteld wordt, is dat hij stomdronken wordt en daarna haveloos en schaamteloos zijn roes uitslaapt. Al bij dat eerste verhaal na de zondvloed blijkt dat alcohol meer stuk maakt dan je lief is.

Kinderen van alcoholistische ouders weten hoe gênant het is om je vader of moeder dronken te zien, als ze gaan schreeuwen, als ze haveloos en snurkend hun roes liggen uit te slapen. Als ze er dan ook nog bloot bij liggen: je eigen vader of moeder -, schaamte, afkeer en verdriet vervullen je hart, want je wilt graag respect hebben voor je ouders en trots op hen zijn. Alcohol maakt meer kapot dan je lief is, en die waarschuwing klinkt al in het eerste verhaal na de zondvloed. Een actuele waarschuwing, want alcohol is een wereldprobleem dat zóveel kapot maakt dat ons lief is, ook in Nederland.

Dan komt Cham in de tent van Noach, één van zijn zonen en de vader van Kanaän, zoals er twee keer bij wordt gezegd. Hij ziet zijn vader daar ontbloot liggen, gaat weer naar buiten en vertelt het aan zijn broers Sem en Jafeth. Dat is alles wat er van Cham gezegd wordt.

Uit het vervolg van het verhaal zou je kunnen afleiden dat Cham misschien met spot heeft gesproken over zijn vader, die daar zo schaamteloos ligt te slapen. Maar dat stáát er niet. Hoe dan ook, zijn broers vinden het vreselijk en met afgewend gelaat bedekken ze hun vader met een mantel.

Als Noach zijn roes heeft uitgeslapen en hoort wat er gebeurd is, ontsteekt hij in grote woede over Cham. In plaats van schuld bewust zijn excuses te maken richting zijn zonen, krijgt Cham de volle laag. Is dat niet gewoon je eigen schuld- en schaamtegevoel afreageren op je kinderen, zoals alcoholisten vaker doen? En als Cham al uit schaamte over zijn vader een paar spottende

opmerkingen gemaakt zou hebben -, blijf jij als vader niet de eerste die het boetekleed moet aantrekken? Nee hoor, die Noach, die voor de zondvloed nog een rechtvaardige werd genoemd, vervloekt zomaar zijn zoon.

Hoewel, laten we goed lezen: Noach vervloekt eigenlijk niet Cham, maar Kanaän, de *zoon* van Cham. Ook dat deugt natuurlijk niet: een kind te straffen voor de zonde van zijn vader. Maar de vloek van de slavernij wordt uitgesproken over Kanaän, de zoon van Cham. Kanaän en alle volken die uit hem voort komen, zullen de slaaf zijn van Sem en Jafeth, en van de volken die uit hen zullen voortkomen, - zo profeteert Noach met zijn vloek.

Wat een verhaal. En daarmee hebben westerse volken, ook het christelijke Nederland, eeuwenlang goedgepraat dat zwarte Afrikaners onze slaven waren, want wij horen bij de volken van Jafeth. Inmiddels zien we wel, dat we onze eigen interpretatie en ons eigenbelang er achteraf hebben ingelegd.

Dat geldt trouwens ook voor het verhaal zelf: dat het een constructie achteraf is vanuit het veel latere perspectief van de schrijver. Die schrijver kijkt terug op de geschiedenis van Israël en geeft dan een soort achteraf-verklaring voor de verhouding van Israël en Kanaän. Zijn verhaal draait eigenlijk niet om Cham, maar om *Kanaän*, om de Kanaänitische volken die woonden in het beloofde land toen Israël daar binnentrok en door Israël tot knechten en slaven werden gemaakt, als ze al niet werden verjaagd of gedood. Zij waren ook de volken van de vruchtbaarheidsdiensten, van Baäl en Astarte, van seksuele extase en tempelprostitutie, van de dronken roes en de religieuze dronkenschap.

Het verhaal van Noach en zijn zonen is dus een sterk *etnisch* verhaal, waarbij geloof en heidendom etnisch worden ingedeeld en vastgelegd. Strijd tegen het heidendom wordt gekoppeld aan de onderwerping van een ander volk.

Daarmee is het ook een gevaarlijk verhaal, dat gemakkelijk misbruikt kan worden, bijvoorbeeld om die heidense negers te onderwerpen aan onze blanke christelijke beschaving, of om die islamitische Arabieren te onderwerpen aan Semitische Joden, waarbij we even vergeten dat de Arabisch volken volgens Genesis ook Semieten zijn.

Een gevaarlijk verhaal dus, waarmee Israël achteraf legitimeert dat het Kanaän tot slaaf heeft gemaakt, terwijl dat strijdig is met de hoofdteuer van de bijbel, die al begint met Abraham. Want Abraham wordt weggeroepen uit zijn land, volk en familie om een volk van God te worden, dat leeft uit Gods vrije Woord. Ook zijn buitenlandse slaven mogen besneden worden en horen bij dat volk van God, zoals later ook de niet-joodse Rachab, de niet-Joodse Batseba en de niet-Joodse Ruth mogen horen bij Gods volk.

Je hoort niet bij Gods volk omdat je genetisch - 'naar het vlees' - zoals Paulus zegt, afstamt van Abraham of van een Joodse moeder, maar omdat je als gelovig mens mag delen in Gods belofte aan Abraham (vgl. Rom. 9-11). Door die belofte zal Abraham een zegen zijn voor alle volken, ook voor Kanaän, ook voor Afrikanen en Arabieren.

Het verhaal van Noach laat ons zien dat de zondvloed niets geholpen heeft, want ook de zonde heeft het overleefd in de harten van Noach en zijn gezin. Al het eerste verhaal na de zondvloed

ontneemt ons elke illusie over de mens. Het is een oerverhaal dat achteraf moet verklaren dat Israël het beloofde land veroverd heeft met bloedvergieten en slavernij.

Tegelijk geeft de bijbel ons ook de tegenverhalen, als Woord van God. Als de profeet Elia, die grote strijder tegen de Baälsgodsdienst van de Kanaänitische volken, moet wegvlugten uit het beloofde land, vindt hij voedsel en onderdak bij een Kanaänitische vrouw, de weduwe van Sarfath, een dochter van Cham.

Als Jezus moe is van de vijandschap bij de leiders van zijn eigen volk, trekt Hij zich ontgoocheld terug over de grens in datzelfde Kanaänitische gebied. En dan komt er uitgerekend een Kanaänitische vrouw, een dochter van Cham, die wèl in Hem gelooft als Messias, die veel van Hem verwacht, die Hem blijft achtervolgen met smeekbeden.

Jezus is er chagrijnig van. Moet Hij nou liefdevol ingaan op het geloof van deze heidense vrouw, terwijl zijn eigen Joodse volksgenoten Hem naar het leven staan? Ook Jezus moet zich vrijmaken van oude beelden en loyaliteiten. Hij had zó gehoopt dat zijn eigen volk als eerste Hem als Messias zou erkennen. Maar nu blijkt Hij eerder welkom te zijn bij een vrouw in het land van Baäl.

En dan breekt Gods liefde voor alle mensen van alle volken voluit door in Jezus' woorden voor deze vrouw, als een Pinksterervaring: "Vrouw, U hebt een gróót geloof. Wat u verlangt zal gebeuren." Een dochter van Cham en Kanaän gaat voorop in de lange stoet van Gods volk, een stoet van de regenboog waarin alle kleuren schitteren, van wit tot zwart met alles ertussen; de stoet van de Pinkstergeest waarin mensen van alle landen en talen elkaar verstaan, want ze spreken de taal van de liefde.

Tussen Hemelvaart en Pinksteren verwachten we de kracht van Pasen die door zal breken in onze harten, onder alle volken, - de Geest van de Messias die over alle grenzen heen zal gaan: een beeldenstorm van de Geest die onze afgodsbeelden naar beneden haalt, die onze racistische bijbelinterpretaties aan de kaak stelt, die ons antisemitisme tegen joden en Palestijnen met wortel en tak zal uittrekken, die onze etnische strijd van overal ter wereld aan de kaak zal stellen als dé doodzonde na de zondvloed.

We leven tussen Pasen en Pinksteren met diepe verlangens naar een wereld waarin Israël en Iran elkaar niet hoeven af te schrikken met kernwapens, waarin vluchtelingen niet levend of dood aanspoelen op de stranden van Lesbos, waarin kinderen zich niet schamen voor hun ouders, - waarin we dromen en dronken zijn, niet van de alcohol, maar van Gods Heilige Geest.

Amen

Kyriegebed

God van vrede,
Met vrees en verbazing hebben we
de wereldpolitiek van de afgelopen week
weer gevolgd.
We houden ons hart vast.
Daarom bidden wij: . . .

God van vrede,
Het zijn wel mooie woorden en beelden:
over uw Pinkstergeest
die ons beloofd is.
Maat wàt
als we al zo lang somber zijn,
verdrietig en bijna nooit meer blij?
Daarom bidden wij: . . .

God van vrede,
Misschien geven we het op
nog iets te verwachten
van deze wereld, van het leven
van U en van de kerk.
Daarom bidden we: . . .

Gebed van de zondag

God en Vader van Jezus Christus,

We danken U voor deze dag
een zondag om tijd te maken voor U,
voor elkaar, voor rust en aandacht.

We danken u voor de mooie dagen
van de afgelopen week,
voor leven in een vrij land van vrede
een eiland in een wereld
waar het vaak zó tekeer gaat.

We danken U voor de bijbel,
voor de eeuwenlange traditie van getuigen,
mannen en vrouw die ons uw Woord
hebben doorgegeven en voorgeleefd
tot op vandaag.

We danken U,
dat we niet hoeven te verdwalen in deze wereld,
want we hebben uw Woord.
Amen